

KLIC TRIGLAVA

Iz vsebine:

- JANEZ EV. KREK (27. XI. 1865 - 1965)
- FULBRIGHT O JUGOSLAVIJI
- SLOVENSKA MAŠA V BENEČIJI
- JUGOSLAVIJA IN EFTA
- LIBERALNI MEMORANDUM

318

NOVEMBER 1965

SPOMENICA

Videti je, da v političnem razvoju Jugoslavije prihaja do odločilnega preobrata. Najnovejša gospodarska reforma kaže, da je celo v partiji - a kaj šele med prebivalstvom, ki mora hočeš-nočeš sodelovati, - velika večina prišla v glavnem do zaključka, da so marsistično-leninistične koncepcije, ki so se jih doslej držali, neuporabne in da vodijo neravnost v slepo ulico. Mere, podvzete v pravilni smeri, a ki še vedno ne rešujejo problemov gospodarske odgovornosti, gospodarske iniciative in investicijskih kriterijev, bodo nujno vodile v tržni sistem in do neke mere celo do dopustitve privatne iniciative. (Analiza gospodarskega položaja je po želji na razpolago.)

Gospodarski polom marsizma-leninizma postavlja vprašanje, zakaj naj bi imela partija monopolističen položaj, če pa je njen nauk napačen. Prvi, ki je pokrenil to vprašanje v partiji, je bil Milovan Djilas, toda sedaj je to vprašanje napredovalo že precej dlje od njegovih tedanjih pogledov. Poročajo (tako na pr. Meier v 'Neue Zuercher Zeitung'), da se sedaj postavlja v Jugoslaviji vprašanje, zakaj naj se "svobodna razprava" - ako je v njej rešitev - omejuje samo na komuniste in socialiste in zakaj se ne bi razširila tudi na liberale in krščanske demokrate.

Stara garda, ki jo vodi Tito sam, se začinja, kot je videti, bati takih možnosti. Njihova reakcija se kaže vedno bolj prikriti skepsi gospodarskih reform (vidna recimo v Titovem govoru koncem maja) in v Titovem obisku Moskve, ki je predstavljal poskus ponovne vzpostave podpore vlogi partije v Jugoslaviji s strani svetovnega komunizma. Kaže pa, da je ta reakcionarna poteza naletela na močno opozicijo, ki jo je bilo delno videti tudi v javnosti: zlasti odločitev Vrhovnega sodišča Hrvatske, ki je praktično razveljavilo kazen, izrečeno Mihajlovu, in govor Mateja Bora na blejskem kongresu PEN klubov, v katerem je obsodil preganjanje Mihajlova.

Ni treba poudarjati, da bi moral svobodni svet podpreti nove demokratske tendence, ki se porajajo v Jugoslaviji.

Demokratski jugoslovanski begunci pa bi morali:

- a) vskladiti svojo akcijo, da bi podprli demokrate doma;
- b) povečati svoje zveze z demokrati doma, tako v kot zunaj partije;
- c) nadaljevati svoje delo za demokratsko alternativo na osnovi nedavno izraženih predlogov.

Želeli bi bilo, da uradni in neuradni politični krogi na Zahodu: ustavijo svojo nekvalificirano podporo Titu v strahu, da se bo ta sicer povrnil v komunistično družčino, kar se je itak, - in prično izvajati dosti bolj premišljeno in razlikujočo politiko, ki bo dajala pogum na novo se porajajočim demokratskim silam v Jugoslaviji.

V kolikor to ne bi bilo storjeno, bi Tito utegnil zaradi čistega pomanjkanja zahodnih simpatij za demokracijo v Jugoslaviji znova spremeniti Jugoslavijo v trdnjavo komunizma.

ZVEZA NAPREDNIH BEGUNCEV
iz Jugoslavije.

LONDON, 6. NOVEMBRA 1965.

LETO XVIII. ŠTEV. 318.

SODBO SI PIŠEMO SAMI!

Poročilo predsednika zunanjepolitičnega odbora ameriškega Senata, o čemer poročamo na drugem mestu, ni samo dokaj naiven, - čeprav na nekaterih mestih - prav nasprotno - zelo realen prikaz sodobne Jugoslavije, ampak je v isti sapi, hote ali nehoti, porazna obsodba celokupne emigracije iz Jugoslavije. Naročnikom 'Klica Triglava', ki bero naš list prav zato, ker mislijo s svojo glavo, prepuščamo, da sami najdejo v poročilu senatorja Fulbrighta, kaj je v njem naivnega in kaj stvarnega. Ni pa nobenega dvoma, da nam bodo pritrdili, da je zelo tragično, da je persona takega kalibra tako izredno slabo obveščena o jugoslovanskem zunanjem in notranjem položaju. Za to ne bi bilo nič lažjega kot zvaliti vso krivdo na ameriško informacijsko službo in ameriško diplomacijo. Toda to bi bilo enostransko. Dopustiti je treba veliko verjetnost, da je iz posebnih interesov, kar bi se dalo sklepati iz zaključka senatorjevega poročila, podal blažjo sodbo o jugoslovanskem režimu, kot bi jo sicer.

Toda sokrivdo za to nosimo tudi mi: vsi, ki se imamo za politične emigrante, ki vzdržujemo desetine političnih organizacij in izdajamo vsaj stotino političnih časopisov. Kaj smo storili, da bi bila svetovna javnost bolj obveščena in da bi odgovorni činitelji na Zapadu in v novo nastajajočih državah gledali realneje na jugoslovanski poskus ali problem? Pred leti smo opozorili na zmotnost stališča, da je Jugoslavija odprta knjiga in da jo lahko vsak zapadni obiskovalec bere in vidi vso resnico. Senatorjevo poročilo je eklatanten primer, da je to velika in naivna zmeta.

Dejansko smo mi storili bore malo za boljšo informiranost javnosti. Kajti več nam je do tega, da pogrevamo stare probleme, ki jih je že davno odnesel čas, in da kikirikamo na lastnih gnojiščih, obdani z vso glorio petelinov.

Federacija liberalnih beguncev iz Jugoslavije je v memorandumu, ki ga omenjamo med poročili, pozvala jugoslovanske begunce, da koordinirajo svoje napore za podporo demokratov v domovini, da izboljšajo svoje stike z demokrati doma, v in izven partije, in da nadaljujejo z delom za demokratično Alternativo v smislu nedavno objavljenih načrtov, pri čemer očitvidno misli v glavnem na osnutek izjave v Stanstedu.

Zgoraj omenjeni memorandum poziva na nekaj praktičnih korakov. Prvega je možno doseči z majhnim naporom, če obstoja dobra volja. Toda mi se resno bojimo, da bodo nekateri - sicer glasni - podpisniki tega memoranduma storili vse, da preprečijo tak koordinirani nastop.

Londonški 'Economist' je poročal 30. oktobra z zasedanja EFTE (Evropskega združenja za svobodno trgovino): "Naznanjeno je bilo, da se Jugoslavija želi pogajati za neke vrste dogovor s Sedmorico. Toda videti je, da so britanski novinarji, ki so vsi srečni imeli to za pridružitveno prošnjo, jugoslovansko potezo razlagali neupravičeno široko. Jugoslavija je vendar že prej prosila Skupno tržišče za pogajanja o neke vrste trgovinskem dogovoru in je že pridružen član Comecon (Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč). Pretekli teden je zaprosila tudi za polno članstvo GATT (Splošnega sporazuma o trgovini in carinah). Očitno je Jugoslavija najbolj sprejemljiva za vse trgovinske klube v svetovnem občestvu.

To je prav razveseljivo - upajmo samo, da ne bo na koncu Jugoslavija obseдела ne samo med dvema ampak med celo vrsto stolov. Upajmo tudi, da bo sodelovanje z vsemi temi trgovinskimi skupnostmi olajšalo jugoslovanski izvoz, a da ne bo nobena država več tako neumna, da bo komunistom dajala znatna posojila, ki jih bodo nato porabili ne za pospeševanje najprimernejše proizvodnje, ampak za odlaganje prepotrebnih reform in mašenje lukenj.

Titovsko navdušenje za mednarodno trgovino ima pa še drugo stran. Na začetku svoje karijere so jugoslovanski komunisti govorili o "graditvi socializma v eni sami državi" (na pr. Tito 16. 11. 1948) in dodeljevali zunanji trgovini povsem podrejeno vlogo. Pri tem so se sklicevali na Lenina in Stalina, ta dva sta pa seveda gradila na Marxovih naukih. Kar zadeva trgovino sploh in s tem tudi zunanjo trgovino, je imel Marx kaj meglene pojme. Posluževal se je povsem zastarele delitve na uporabno in menjalno vrednost in v isti sapi trdil, da je glede uporabne vrednosti menjava transakcija, pri kateri obe strani pridobita, glede menjalne vrednosti pa ne (Das Kapital I, Berlin 1953, stran 164), temveč je trgovina celo lahko izkoriščanje. Resni ekonomisti so že na koncu 19. stoletja prišli do sklepa, da je menjalna vrednost odvisna od uporabne vrednosti in ju zato ni mogoče postavljati v nasprotje.

Na podlagi zastarelih marksističnih predsodkov je Kardelj tudi še 1959 napadel evropsko integracijo kot kapitalistično. Njegov bivši tajnik, Stanovnik, jo je pa še februarja 1962 označeval kot "novo kapitalistično delitev svetovnega tržišča", "neokolonialistično obliko stalnega izkoriščanja prednosti", "utrditvev kapitalističnega Zahoda proti socialističnemu Vzhodu" in "očitno politiko pritiska na delavski razred". Istega leta je Stanovnik tudi prigovarjal nerazvitim deželam, naj omeje svojo trgovino z zahodnimi državami, da bi se s tem znebile polkolonialne odvisnosti. Vse to je sedaj menda pozabljeno...

Ali se komunisti pri nas zavedajo, kakšno škodo so delali sebi in drugim, ko so se ravnali po marksističnih utvarah? Ali so si na jasnem, da je pravi zločin hujskati na njihovi podlagi revne n e r a z v i t e dežele proti realistični politiki in proti tistim, ki jim edino lahko pomagajo? Ali se zavedajo, da je njihova denašnja politika v ostrem nasprotju z načeli, ki so jih spočetka proglašali za edino pravilna, in da bi torej morali priznati, da ne samo niso nezmotljivi, temveč so se prav oni posebno motili - ter iz tega potegniti posledice?

RUDA JURČEC:

Krekovo izročilo

OB STOLETNICI ROJSTVA JANEZA EVANGELISTA KREKA

Med glavne značilnosti genialnih osebnosti štejemo pač sposobnost, da ne govorijo in delajo samo za svoj čas, ampak da so njih misli in dejanja zasidrana v dogajanje naroda za trenutek, ko so bila izrečena ali postavljena, toda njih vsebina ostaja veljavna za delo stoletje in še čez. Mogli bi reči, da so po njih vedno med nami; živijo in njihova fizična smrt je kakor da se ni med nami in njimi nikoli nič pretrgalo.

Delo Janeza Evangelista Kreka sloni na osnovah dobe, ki se je v Evropi imenovala velika doba liberalizma. Dasi se ideološko Krek z njenimi načeli gotovo ni strinjal, se je vendarle v političnem in splošnem javnem delovanju oplajal z njenimi dosežki. Saj je glavna poteza narodnega in kulturnega voditelja, da je ves v času, v katerem živi, ko mu črpa vse duhovne silnice, jih čisti in usmerja svojemu narodu v korist in po njih odpira vsemu ljudstvu poglede v širša obzorja. Ker je bil duhovnik - in to po srcu in po poklicu, - je bil nujno vključen v tok idej ki so se po I. Vatikanskem koncilu oblikovale ter Cerkev varovale pred izrodki liberalizma, ko je ravno ta hotel z laicizmom spodnesti nekatere najvažnejše temelje verske akcije (šolstvo). Poleg tega se je bilo treba zavarovati pred naraščajočim vplivom marksizma. Oboje bi Kreku narekovalo neko rigidnost, previdnost, tiho podrejenost splošni aktivnosti hierarhije. Toda njegovo poslanstvo ga je že v začetku zaneslo prav v središče vseh idejnih, kulturnih in političnih tokov. Slovenskemu narodu, do tedaj obsojenemu na omejeno provincialno životarjenje, je že v dunajskih študijskih letih dajal temelje za pravo orientacijo v evropskih problemih. In pri tem je začel pri najbolj skromnem: prve poti so ga po Evropi vodile k slovenskim delavskim kolonijam - med rudarje in kovinarje po Nemčiji. Kakor da bi slutil, da so tam ljudje zaradi socialnih nalah postavljeni v prve vrste. Ko je potem doma po prvem katoliškem shodu polagal temelje za uveljavljanje novega duha med mladino, se je spet naslonil na širše osnove: k sebi je vabil srednješolce, pozneje akademike in se z njimi učil slovanskih jezikov - ni opozarjal samo na Hrvate in Srbe kot naše najbližje brate, ampak se je zlasti zavzel za narod Ukrajine, ki je tedaj pod carsko Rusijo trpel enako kakor mi pod Avstrijo. Že začetki so ga torej pognali na polje širin in širok je poslej ostal vse do smrti.

Mali narod Slovencev bi naravno moral skrbno čuvati vse, kar je imel, ne bi smel segati še drugam - nekateri so mislili, da ga poplava Krekovih idej - saj je bil Krek magacin idej - zanaša v veletoke, kjer ga bo zalilo in bo utonil... Izkazalo se je, da ni utonil; širina ga je varno vodila na prave rešitve.

Pri vsem tem pa je ostajal realist. Ko je na pragu let 1890 govoril o bodočnosti našega naroda v okviru novega razvoja v Srednji Evropi, je še zagovarjal realizem pod vodstvom Dunaja, toda prav zaradi korakanja s časom je ob izbruhu prve svetovne vojne mogel jasno spoznati, da je habsburška monarhija bila obsojena na smrt in da se moramo rešiti v novi, dobro pripravljene odločitvi in izbiri.

Če je prihajal iz evropskih in svetovnih ravnin na realne temelje reševanja

slovenske problematike, pa pri tem ni mogel biti ozek in delati samo za svoj narod. Od vseh sosedov, zlasti pa od Slovanov nam je dovajal bogate tokove kulturnega oblikovanja. Naše prosvetno delo med kmečkim in delavskim stanom je prignal v nekaj letih do viška in prav njegovo dobo od leta 1900 do 1914 bi mogli v tem oziru imenovati za zlato dobo slovenske prosvetne renesanse. Toda ljudska omika je bila samo ključ za zdravo in naravno oblikovanje prave demokracije med našim ljudstvom. Ljudstvo je učil ne samo v cerkvi, ampak v prosvetnem domu, telovadnici in v uradu ljudske hranilnice - to so bile naše ljudske visoke šole, pa ne samo za zunanjo formalno znanost, ampak tudi za notranji dvig duha - posvetil se je pisanju knjig in del literarne vsebine, po ljudskih knjižnicah in na društvenih odrih se je poglobljala plemenitost srca - moderni čas ni prinašal samo lepših pogojev za materialno ohranitev, ampak je ustvarjal tudi nove pogoje za gledanje na bližnjega. Ko je bila oblikovana vsakogar osebnost po sodobnih vidikih, so se že začeli graditi temelji za slovenske osnove humanizma, in so rasle ideje za pravo sožitje med narodi in ljudstvi.

Genij ne prinaša sreče samo svojim bližnjim, Ni bil vizionar in voditelj samo Slovencem, ampak je postal isto mlademu rodu hrvatskih katoliških intelektualcev in ko je zaznaval obliko bodočnosti v novih državnih rešitvah na jugu Evrope, je s ponosom oznanjal, da ravno Slovenci prinašamo v novo skupnost največ - lju bezni. Ker iz tradicije nismo imeli mnogo lastnih političnih ustanov in oblik, smo ostalim bratom v skupnosti nudili, kar smo imeli v največji meri. V časih ob gibanju za Majsko deklaracijo je bil Krek res "srce v sredini" ne samo naše ga ljudstva, ampak je iz njegovih silnic gledal na skupnost kot celoto z elementi duha. Zato je terjal, svaril in rotil "... da bo med jugoslovanskimi narodi vse v redu in prav, če bo med njimi vladalo mnogo, mnogo svobode. . ."

Končni cilj sleherne materialne in duhovne kulture pa je, da pravilno izgradi in utrdi temelje svobode med posamezniki in narodi. Krek je umrl, predno je moral doživeti izkušnje, kako se je ta svoboda oblikovala in - se še danes oblikuje. Če bi bilo mnogo prilik, zaradi katerih bi nad svobodo obupal, pa gotovo nikdar ne bi izgubil vere v zmago svobode. Če danes pogledamo na delo II. Vatikanskega koncila, bi smeli reči, da je na njem problem svobode prav tako pereč, kakor je bil na prvem, to je na tistem, iz katerega je izhajalo Krekovo tedanje delo pred več kot pol stoletja.

Udarci, ki jih ideal svobode doživlja, naj nas ne plašijo. Krek sam jih je čutil dovolj na sebi, a so mu bili samo pobuda za še večje delo, za še večji optimizem pri presojanju, kakšna bo pot svobode. Vse svoje življenje jo je gradil med nami in ker jo je gradil uspešno, je segal še čez meje našega naroda in bil apostol svobode pri Hrvatih in Srbih, Čehih, Slovaki in Ukrajincih, pri tem pa ohranjal tudi dobre zveze z mnogimi katoliškimi javnimi delavci med Nemci in drugod, ker je vedel, da ozkosti raznih nacionalističnih sekt nimajo bodočnosti. Če bi bil danes med nami, bi na nas zrl kot ponosen, bodočnosti poln narod, ki bo znal in moral živeti s korakom vsega sveta po zahtevah najmočnejšega ideala in gesla sedanjosti, ko se postavljajo temelji za prvo usmerjenost in žitje slehernika in vsakega naroda v vesolju.

Slovenci imamo dovolj sil in vrednot, da nas pred mestom v tem okviru ni strah in vemo, da bo naše mesto v njem pravilno, če bo zmagala - svoboda. Njena zmaga pa je neizbežna: že tisočletje se bori in pot kaže samo naprej in

navzgor in kos ji bo, kdor bo s Krekom zrl na se z velikim optimizmom in globoko vero.

LIBERALNI KONGRES V STOCKHOLMU

Od našega dopisnika

Ob koncu septembra je bil v Stockholmu kongres Liberalne Internacionale, ki se ga je udeležilo tudi pet liberalov iz Jugoslavije. Razpravljalo se je v glavnem o ključnih problemih atlantske skupnosti. Izkazalo se je, posebno po govoru francoskega delegata, ki je bil zelo kritičen do de Gaulleove politike, da je danes poglavitno vprašanje stališče francoskega prezidenta, ki se ne strinja ne z dosedanjim združevanjem Evrope ne s sedanjimi odnošaji med Zahodno Evropo in Združenimi državami. Nedavno je stališče francoske zmerne javnosti pojasnil tudi vidni član LI, Maurice Faure, ko je v pariškem parlamentu ostro kritiziral gaulistično zunanjo politiko.

Na samem stockholmskem kongresu je zbudil pozornost govor indijskega zastopnika, ki je opozoril, da je danes Južna Azija v istem položaju, v katerem je bila Zahodna Evropa pred desetimi ali celo petnajstimi leti. Kitajsko - komunistični pritisk je ogromen in se mu bo mogoče ustaviti le z zunanjo pomočjo. Apeliral je na Evropejce, naj spričo popuščanja na njihovi fronti ne pozabijo, kakšna je še vedno nevarnost totalitaristične zmage na Vzhodu.

Na to, da tudi v Evropi ni vse rožnato, so opozorili predvsem Baltijci, katerih domovine so še vedno izpostavljene denacionalizaciji. Nevarnost obstoja, da bodo Litvanci, Latvijci in Estonci sploh izginili. Vzhodnoevropski liberali so priredili posebno tiskovno konferenco, na kateri so opozorili na svoje posebne probleme. Jugoslovanska govornika sta ob tej priliki poudarila, da zadnje reforme v Jugoslaviji, ki nimajo s prvotnimi komunističnimi načeli sploh nič skupnega, načenjajo vprašanje Alternative, ker ni za samovlado komunistov sploh nobenega opravičila. V tem smislu je Zveza liberalnih beguncev iz Jugoslavije predložila nalašč za kongres pripravljeni memorandum.

Udeleženci kongresa so mogli do neke mere tudi spoznati življenje in mnenje na Švedskem. Predvsem dobi tam človek vtis, da imajo Švedi silno idealistične poglede na mnoge stvari. To je tem bolj presenetljivo, ker je na Švedskem toliko vzhodno-evropskih beguncev, ki se jim v zadnjem času pridružujejo tudi mnogi, ki iščejo dela. Jugoslovani prihajajo trumoma. 'Observer' omanja to 14. septembra in napoveduje, da bo iz Jugoslavije po gospodarski reformi odšlo na delo v tujino kakih dvesto tisoč ljudi. Zanimivo bi bilo dognati, kaj si Švedi pravzaprav mislijo o tem prilivu, še bolj pa, kaj si mislijo jugoslovanski delavci sami. To bi bila važna naloga za politične begunce na Švedskem.

Pod vtisom tega so se sestajali tudi zastopniki Zveze liberalnih beguncev, ki je včlanjena v LI, in skupina Hrvatov pod vodstvom prof. Radice, ki želi vstopiti v Internacionalo. Skušali so sestaviti o s nutek dogovora, ki bi omogočil prepotrebno posvetovanje in koordiniranje nastopov v Liberalni internacionali. Razpravljanje se bo še nadaljevalo.

Poštna uprava je opozorila, da so nekatera pisma za Klic Triglava nepravilno naslovljena, ker pisci vpišejo naslov uredništva in uprave. To sta dva ločena naslova! Poudarjamo, da naslov uprave ni pomanjkljiv. Zadostuje, da napišete:

BM/TRIGLAV, LONDON W. C. 1.

KULTURA IN OMIKA

KNJIŽNI TRG:

Maja meseca sem poročal, da so založbe odbile objavo romana Miodraga Bulatovića "Junak na oslu", ki opisuje vtis, ki so ga napravili italijanski okupatorji na črnogorske kmete v pretekli vojni in popisuje herojstvo partizanov v drugačni luči kot uradna propaganda. V intervjuju, ki ga je objavilo kasneje DELO, pa je Bulatović izjavil, da je imel pogodbo s "Kulturo"; ki pa se je premislila zaradi nekega veta v založniškem svetu. Zakaj je prišlo do veta, ni povedal. Dodal pa je, da je založbo tožil in dobil priznan neke honorar ampak tudi pol milijona dinarjev odškodnine. Kljub temu upa, da bo roman kmalu objavljen tudi v Beogradu. Pariška založba Seuil bo roman izdala za nemško izdajo, nato pa bo izšel še v Italiji, Angliji, Španiji in Latinski Ameriki. V ZDA bo izšel v Pocket Book New American Library.

Vanguard Press v New Yorku in Copp Clark v Torontu sta izdala antologijo sodobne jugoslovanske proze pod na slovom "Death of a Simple Giant and other modern Yugoslav stories." Antologijo je uredil Branko Lenski. Od Slovencev sta zastopana samo C. Kosmač in P. Voranc.

POŠTA ZASLUŽI VEČ KOT PISEC: Zaradi po večane poštne so se založbe znašle v težkem položaju. Poštne pristojbine za debelejšje knjige so se zvišale kar za 400%, za tanjše pa za 300%. Založbe trdijo, da dosega poština 25% prodajne cene izvoda, medtem ko je delež pisca samo osem do dvanajst odstotkov. Predstavniki slovenskih kulturnih ustanov trdijo, da je v takih pogojih praktično nemogoče pošiljanje knjig v tujino.

KULTURNI SPOMENIKI: Pod Kozlovim gradom v Tolminu so odkrili 140 grobov nekdanjih Ilirrov, od katerih so raziskali 114. Odkopavanje bodo nadaljevali prihodnje leto, če bo kaj denarja na razpolago.

Med obnovo notranjščine župne cerkve v Mirni na Dolenskem so odkrili izredno kvalitetne stenske slikarije v prezbiteriju iz druge polovice 15. stoletja in nekoliko mlajše na oboku v ladji.

Ustanovljen je bil odbor za proslavo stoletnice slovenskega gledališča. Leta 1867 je bilo namreč z Levstikovo pomočjo ustanovljeno Slovensko dramatično društvo, ki je udarilo temelj slovenskega poklicnega gledališča.

Ravnateljstvo Moderne galerije v Ljubljani je seznanilo občinstvo z razstavo del Bogdana Meška kar potem tiska, ker "dosedaj običajnih vabil in katalogov zaradi pomanjkanja sredstev" niso mogli izdati. Tudi spomenik!

V Gorenjskem muzeju v Kranju so imeli razstavo o do

mači obrti na Gorenjskem v minulih stoletjih. Na razstavi so bile zastopane vse panoge vključno zvončarstvo.

ŠOLSTVO: Slavko Bohanec, predsednik komisije za kulturo in prosveto pri vladi Slovenije, je govoril o problemih šole na seji slovenskega republiškega sveta Zveze sindikatov Jugoslavije. Med ostalim je rekel, da leta 1960 ni končalo popolne osnovne šole 11.000 otrok, leta 1964 pa je to število naraslo na 12.000. V Sloveniji je 696.000 prebivalcev odn. 59% ljudi starih nad 15 let brez popolne osnovne šole. Novi izobraževalni sistem v Sloveniji bi morali graditi v obliki piramide, kjer bi lahko napredovali le tisti, ki so napredovanja resnično zmožni. Da bi pa to dosegli, bi morali izvajati večjo selektivnost, čemur pa se nekateri upirajo, je rekel Bohanec.

V Ilirski ulici v Ljubljani so odprli nov dom za študente. Z novo zgradbo (stolpnico) bo študentom v Ljubljani na razpolago 2380 ležišč. V študentskem naselju je cena stanovanja 4500 dinarjev, v novi zgradbi pa bo zaradi večje udobnosti 6000 dinarjev na mesec.

V novem šolskem letu se je na vse slovenske šole na Tržaškem vpisalo okoli 2.000 učencev in dijakov. Na Goriškem pa se je v srednje šole vpisalo 263 dijakov, 15 več kot lani. Slovenskim učiteljem in profesorjem na Tržaškem je bilo za letošnje šolsko leto podeljeno tudi šest štipendij za izpopolnjevanje v slovenskem slovstvu in je ziku na ljubljanski univerzi. Trideset tržaških profesorjev in učiteljev pa je bilo za časa počitnic na desetdnev nem seminarju o slovenskem šolstvu in kulturi v Podvinu pri Radovljici.

Komisija za kulturne stike s tujino je sporočila, da se bo v prihodnjem šolskem letu povečalo število štipendij za jugoslovanske znanstvenike, profesorje in druge strokovnjake, ki se v tujini usposabljaajo za svoje poklice. Dodeljenih bo 200 enoletnih in dveletnih štipendij ter štipendij za polletne jezikovne tečaje v raznih državah.

Odkar so uvedli "ekonomsko reformo", je večina podjetij v finančnih težavah. V skrbi za prihranke so med drugim zmanjšala tudi štipendije in njihovo število. Le tako si lahko tolmačimo javno izjavo rektorja ljubljanske univerze in predsednika univerzitetnega sveta, da naj "delovne organizacije in družbeno-politične skupnosti v trenutnih težavah" povečajo število štipendij in dosedanje štipendije primerno zvišajo, ne pa zmanjšajo.

IZ FILMSKEGA SVETA: Končano je snemanje filma "Kratko poletje", ki prikazuje življenje "sezoncev" v Sloveniji.

Film o nemškem napadu na Drvar leta 1944 je bil sredi septembra na sporedu petih kinematografov v Parizu. Jugoslovanski naslov filma "Desant na Drvar" so v Parizu prekrstili v "SS napada ob zori."

V Titogradu v Črni gori stoje pred sodiščem člani bivše uprave "Lovčen filma", ki so spravili podjetje na boben in zapravili 190 milijonov dinarjev.

SPECTATOR

FULBRIGHT O JUGOSLAVIJI

Od našega dopisnika

Kljub komunizmu je Jugoslavija država, ki je v najvažnejših ozirih do Združenih držav prijateljska in prav gotovo ne sovražna, meni ameriški senator J. W. Fulbright, ki je kot predsednik senatnega odbora za zunanje zadeve lanskega novembra obiskal Jugoslavijo. V poročilu, ki ga je letošnjega julija naslovil na odbor⁺, senator zaključuje, da je mogoče in zaželeno, da bi državi vzdrževali normalne in celo pristrčne odnose. Kot pravi, je jugoslovanska vlada bolj odgovorna in zanesljiva v odnosih do Združenih držav kot nekaj nekomunističnih vlad, s katerimi imajo ZDA normalno in korektno razmerje. V Jugoslaviji je bival devet dni in je v Beogradu podpisal sporazum o prosvetnih izmenjavah na podlagi Fulbright - Haysovega zakona.

Jugoslavija je prva komunistična država, ki je podpisala tak sporazum. Pogajanja so se vlekle pet let, ker so jugoslovanske oblasti na vsak način hotele imeti odločilno besedo pri izbiri kandidatov. Končno so toliko popustili, da so izbiro prepustili mešani komisiji z jugoslovanskim izvršnim direktorjem in ameriškim predsednikom, kateri bo glede jugoslovanskih kandidatov svetoval odbor jugoslovanskih profesorjev. Po programu, ki ne bo presegal dinarske protivrednosti \$125,000, bodo jugoslovanski študentje in profesorji dobivali štipendije za Združene države, ameriški pa za Jugoslavijo. Po senatorjevem mnenju bo uspeh dosežen, če bodo drug o drugem dobili ugodne vtise ter si nabrali razumevanje in strpnost do nasprotnih stališč. Sporazum je ozka, a važna brv preko prepada nerazumevanja, ki deli komunistični svet od zapadnih demokracij, pravi senator Fulbright.

Pohvali se, da so ga Jugoslovani povsod prijazno in pristrčno sprejemali. Tito ga je sprejel "v svoji vili v Kranju blizu slovenskega mesta Brdo", pogovarjal pa se je tudi z "vodilnim ideologom" Kardeljem, ki "nekoliko" govori angleški. Gostil ga je Vladimir Popović, ki je bil "prijazen in pozoren" ter prijeten družabnik. Nista se videla z Rankovićem, o katerem le na kratko zapiše, da je dolgoleten Titov tovariš, da ne govori angleški in da "pravijo, da je proti zapadnjakom rezerviran". Toda na splošno ima o jugoslovanskih voditeljih laskavo mnenje, češ da so "izredno sposobni". Tipičen voditelj je star 40 do 50 let, je izobražen, govori več jezikov, je stopil v partijo v 1930. letih in bil pri partizanih, morda pa je bil tudi španski borec. "V medvojnih letih sposobne in energične ljudi ni nič vleklo v kraljevo vladno službo. V tistih letih stagnacije in narodnih sporov je ilegalna komunistična partija postala naravno zatočišče za idealiste in intelektualce brez premoženja." Mnogo nadarjenih ljudi je vstopilo v KP in se prekalilo v ognju surove partizanske vojne. "Če nam je všeč, kako vodijo deželo, ali pa ne, ne moremo jim zanikati, da so pri vodenju iznajdljivi," pravi senator Fulbright. Kaže, da voditelji uspešno pritegujejo mlade, sposobne in vdanne ljudi v javno službo, toda bomo šele videli, če bo jugoslovanski sistem proizvedel tudi v bodoče tako sposobne voditelje kot jih je spočetka. "V evropskem merilu je Jugoslavija re vna dežela, toda prednosti ima predvsem v edinstvenem

⁺ YUGOSLAVIA 1964 - Report to the Committee on Foreign Relations, U S Senate; Washington, July 1965.

položaju med vzhodom in zahodom in v nenavadno sposobnem vodstvu, kar ji je dalo več vpliva, kot ji pritiče po velikosti, in jo je napravil za silo, s katero je v svetu treba računati. "

Sen. Fulbright vidi v Jugoslaviji deželo, v kateri se prepleta uvoženi komunizem s starim nacionalizmom, ki je cepil in razbijal. V centralistični vladi predvojnne Jugoslavije so gospodovali nacionalistični pravoslavni Srbi in državo so pretresala narodna in verska nasprotstva, sovraštvo pa je doseglo divjaški vrhunec med drugo svetovno vojno, ko so "hrvaški nacisti zelo kruto udarili po Srbih. Pravijo, da se je med drugo svetovno vojno več Jugoslovanov pobilo med sabo, kot so jih pobili Nemci, ki nikakor niso štedili pri masovnih pokoljih," piše ameriški senator. Pod Titom je postala Jugoslavija bolj enotna kot dotlej, kar ni majhen uspeh. Napor, da bi sprijaznili komunizem z nacionalizmom, pa je pripeljal do sistema, ki je sicer v osnovi avtoritaren, je pa tudi pragmatičen in precej nedogmatičen. "Jugoslovani so ustvarili sistem, ki ga moramo smatrati za 'komunističen predvsem zato, ker se izvoli imenovati 'komunističen'," pravi senator Fulbright. "Čeprav Jugoslavija po zahodnih merilih ni svobodna država, pa je le zdaleč najbolj liberalna od komunističnih dežel."

PREPRIČANI IGRALCI

Dobra lastnost Jugoslovanov je skeptičnost, katere v dušečem ozračju komunistične družbe zlepa ni dovolj. Nekaterim uradnikom in profesorjem, s katerimi se je senator pogovarjal, je bilo silno nerodno, da jih ne bi smatral za pravo-verne komunistične dolgočasneže in so se prav ponašali s krivimi nauki. "Morda so se namenoma trudili, da bi nas vleкли za nos," pripomni senator, "toda v tem primeru lahko le rečem, da so dobri igralci." Jugoslovanski skepticizem se izraža v eksperimentalnosti v industriji in poljedelstvu, v delavskih svetih in v nevtralistični zunanji politiki. "Jugoslovanski empiricizem ima kajpak svoje napa-ke, toda če ga primerjaš s prevladujočim duhom v drugih komunističnih deže-lah, lahko le upaš, da je nalezljiv."

Sen. Fulbright oriše jugoslovansko zunanjo politiko mirnega sožitja, z dobri-mi in slabimi stranmi, in zaključi, da je Jugoslavija prijateljska. Posebej se pomudi ob zadevah, ki so motile dobre odnošaje. Med temi so bile začasna ukini-tev klavzule o prednostih v zunanji trgovini leta 1962, prepoved prodaje poljedel-skih presežkov leta 1964 in ustavitev prodaje vojaških nadomestnih delov 1964 le-ta, katere je sprožil kongres, ki je o njih tudi obširno razpravljal. V senatu se ob takih prilikah radi znebe ostrih in tudi nepotrebno žaljivih besed na račun Ju-goslavije in drugih držav, ki ne morejo razumeti, da senatorji ne izražajo urad-nega mnenja ameriške vlade. Sen. Fulbright opozarja svoje senatske tovariše, naj se brzdajo in naj pazijo, da ne bi nehote vplivali na dobre zunanje odnošaje. Pri Jugoslovanih je opazil tudi pretiran, toda razumljiv strah pred Nemčijo, ki je v Vzhodni Evropi splošen in ga je zato treba upoštevati.

Po senatorjevem mnenju je pogubno misliti, da ZDA ne bi smele imeti dobrih odnošajev z nobeno državo, ki se kliče komunistično. Tako mišljenje bi vodilo v splošno vojno. Države je treba soditi po dejanjih in ne po ideologiji. "Če sodimo Titov režim po sadovih in ne po komunizmu, moramo priznati, da je uspešen..., da je dal Jugoslovanom boljšo vlado, kot so jo imeli preje. "Ker so za jugoslo-vansko preteklost značilni absolutizem, zlovlada tujcev in bratomorni spori, je *

Pod Italijo: OBRAT NA BOLJE

(Od našega posebnega dopisnika)

Zgodovinsko vzeto, se mi zdi uvedba slovenščine kot liturgičnega jezika v slovenskih župnijah Beneške Slovenije daleč bolj pomembna kot pa politični uspehi, ki so jih zadnje čase dosegli Slovenci na Tržaškem in Goriškem. Toliko bolj, ker je ta sprememba na boljše prišla tako nepričakovano in ker so vse vesti iz cerkvenih krogov kazale, da se za Beneške Slovence ne da nič storiti, češ, da celo pokojni nadškof Vovk, ki je bil v Vatikanu visoko spoštovan zaradi svojega polmučeniškega življenja ni uspel prepričati dobrega papeža Janeza.

Toda v septembru so se slovenski duhovniki Beneške Slovenije obrnili na videmskega nadškofa in ga - sklicujoč se na nove liturgične odredbe vatikanskega koncila - prosili za dovoljenje, da uvedejo slovenščino pri cerkvenih obredih. Uvidevni nadškof, ki je znan, da razume klic časa, je prošnji ugodil. Tako je bila z eno potezo peresa enostavno odstranjena krivica, ki je že dolgo vpila v nebo...

V političnem pogledu sta pa značilna dva dogodka:

23. julija je prišel v tržaški občinski odbor Slovenec g. Dušan Hreščak, izvoljen na listi italijanskih socialistov, torej titovsko usmerjen, katerega kandidaturo za odbornika so podprli tudi slovenski Demokrati. Ti so se sicer spočetka hoteli vzdržati glasovanja, toda kakor hitro so italijanski Liberali začeli z gonjo proti Slovencem kot takim, pri čemer je - kot se zgodovinsko vzeto kaže dovolj paradoksalno - krepko sekundirala tudi tržaška škofijska kurija, so se demokratični Slovenci odločili, da bodo glasovali za Hreščaka zato, ker je - Slovenec.

To pa ni blažilno vplivalo samo na slovensko manjšino na Tržaškem, ampak, tak vtis imam, je imelo tudi posledice na Goriškem. Tam so se že od junijskih

*vprašanje, kako bi se na tako osnovo prilegale zapadne politične ustanove, zapiše senator Fulbright.

"Naj bo jugoslovanski poskus sam zase še tako važen, vendar leži glavni pomen Jugoslavije z gledišča ameriških interesov v njeni vlogi mostu med vzhodom in zahodom," zaključuje sen. Fulbright. "Kot vzorec in magnet za manj podjetne komunistične režime pospešuje Jugoslavija ameriške interese, ker vzpodbuja te žnje za narodno neodvisnost in za notranjo sprostitev v Vzhodni Evropi. Kot država z dokaj dobrimi zvezami tako v Moskvi kot v Washingtonu, je zares sposobna pomoči pri zmanjševanju napetosti, tako da razlaga in včasih priporoča stališča ene velike sile proti drugi." Kot razmeroma nerazvita dežela s precejšnjim vplivom na azijske in afriške države podpira nevtralizem, ki je bolj odgovoren in konstruktiven kot nevtralizem nekaterih nekomunističnih dežel, kot npr. Indonezije. "Najbolj važno pa je najbrž to, da Jugoslavija kot dežela, ki je dosegla napredek in blagostanje zato, ker je ideologiji nasprotovala in ne, ker bi ji sledila, na silno praktičen način kaže velikim silam, da so ideje in ideali, ki jih razdvajajo, morda manj globoki, kot kaže; da so v mnogih pogledih morda nepomembni glede načina življenja; da so seveda vredni razprave, niso pa vredni jedrskega razdejanja naše civilizacije.

upravnih volitev pogajali, kako bi sestavili goriški občinski odbor. Šlo je v bistvu za to, kako bo nujna koalicija sploh sestavljena. Demokristjani so bili za to, da sodelujejo s SDZ. Proti temu pa so bili - na podpihovanje titovcem seveda - italijanski socialisti in socialdemokrati. Ti so trdili, da je SDZ itak samo privesek Demokristjane. Po dolgih presledkih in zakulisnih mahinacijah so končno popustili najprej socialisti in potem še socialdemokrati. Tako je končno tudi v Gorici prišlo do koalicije Levega centra, ki ga poleg gornjih treh italijanskih strank podpira tudi SDZ. Praktična posledica tega pa je bila izvolitev Slovenca g. Marka Waltritscha v goriški pokrajinski odbor in izvolitev dr. Avgusta Sfiligoja v goriški občinski odbor. V pokrajinskem odboru so Slovenci sodelovali že prej (1861-1923), toda prvič se je zdaj zgodilo, da je prišel Slovenec v občinski odbor.

Vendar pa je politični pomen vsega tega še v tem, da so morale italijanske stranke Levega centra ob teh prilikah podati nekaj izjav, ki ne le priznavajo slovensko manjšino, ampak zahtevajo, da večina tudi spoštuje manjšinske pravice. Ker je tudi v Rimu koalicija Levega centra, more torej tako goriško-tržaško sodelovanje v lokalnem merilu vplivati na razvoj v centrali.

Ta razvoj dogodkov je slovenska javnost sprejela z zadoščenjem. Porasla pa je tudi samozavest, saj gre za politični uspeh, do katerega je sicer v nekem oziru pripomogla politična sreča, (ko velike stranke niso mogle sestaviti delovne koalicije,) a še v večji meri dejstvo, da so slovenski volivci tako dolgo vztrajali in - vzdržali. To je bistveno in za to je treba demokratičnim Slovincem na Primorskem čestitati.

Sicer je obžalovanja vredno, da so slovenski levičarji ob pomanjkanju lastnih političnih organizacij včlanjeni v italijanskih partijah. Toda narodno politično je bilo zelo pozitivno, da so zavedni Slovenci v odločilnem trenutku opustili svoja ekskluzivistična stališča ter nastopili kot - Slovenci. Gg. Hreščak in Waltritsch sta sicer člana italijanske socialistične stranke, vendar pa sta zavedna Slovenca, kot me je zagotovil g. dr. Sfiligoj, o čigar slovenski zavesti ni debate.

ZAKON ZA ZAŠČITO MANJŠIN

V začetku avgusta je svetovalec Slovenske skupnosti v deželnem svetu Furlanije-Julijske krajine g. dr. Škerk predložil dopolnilo dveh členov zakona, po katerem se kaznuje vsakdo, ki javno žali izročila, jezik ali kulturo narodnostnih ali jezikovnih manjšin, in vsakdo, ki javno hujska k narodnostni ali rasni nestrpnosti ali sovraštvu. Ta predlog je sprejela zadevna komisija deželnega sveta, o čemer bo nato razpravljala rimska vlada in predvidoma sklepal parlament.

OPAZOVALCI SRBSKE CERKVE V VATIKANU

Vest, da je Srbska pravoslavna Cerkev poslala dva opazovalca na zasedanje II. Vatikanskega koncila, je med katoličani v domovini odjeknila zelo ugodno. Po letu 1219 je to prvič, da ta Cerkev pošilja svoje odposlance v Rim. Ob tem je sicer vredno omeniti, da je pok. papež Pij XII. povabil patrijarha Gavriila, ko se je ta kot bivši nemški izgnanec po vojni mudil v Rimu in mu nudil ves komfort, kar pa je patrijarh vljudno odklonil. Časi očividno za nekaj takega še niso bili zreli. Opazovalca na koncilu sta dr. Dušan Kašić, rektor beograjskega bogoslovja, in protojerej dr. Lazar Milin, profesor apologetike in cerkvene zgodovine istotam.

(ds)

ANDREJ GLUŠIČ:

DACHAU PRED DVAJSETIMI LETI

SREČANJE Z LEONOM BLUMOM

IV.

Jugoslavija je bila vedno v najtesnejših zvezah s Francijo. Jugoslovanski narodi so gledali v Francozih prvorce za svobodo in demokracijo. Napoleon je z ustanovitvijo Ilirije prav nam Slovencem omogočil, da smo po tisočletnem suženjstvu prvič svobodno zadihali. Dasi je bila ta svoboda kratkotrajna, nam je vendar bila vodilo, da se osvo bodimo in zedinimo z našimi južnimi brati v skupno državo. Toda zanimanje za francoskega političnega prvaka ni povzročila le ljubezen do Francozov, pač pa sem hotel slišati, kaj misli osiveli francoski socialistični borec o pravi cah človeka, saj je bil predsednik toliko hvaljene pa tudi kritizirane "Fronte Populaire". Zanimalo me je zlasti, kaj misli o komunizmu in o povojni ureditvi sveta, predvsem pa kaj misli o povojnem razvoju Jugoslavije z ozirom na položaj, ki je nastal v zadnjih par mesecih. Verjel ali ne verjel vestem v nacističnem dnevniku, dogodki v Jugoslaviji so se po sovjetski zasedbi Srbije, umiku Mihailovića v Bosno, formiranju Titove komunistične vlade vrstili tako, da je po mojem mnenju bil vsak optimizem neresen. Ko pa je kralj Peter II. koncem februarja bil primoran imenovati Titovo trojko za kraljevske namestnike ter pristati, da se po končani vojni do odločitve ustavodajne skupščine ne vrne v domovino in je 7. marca dr. Šubašićeva londonska ekipa bila vključena v Titovo vlado, mi je bilo popolnoma jasno, da je Jugoslavija prepuščena komunistom na milost in nemilost in da mi zaenkrat ni misliti na vrnitev domov. Baš o vsem tem sem hotel slišati Blumovo mnenje. Napravil sem načrt, da se mu približam. Videl sem ga pri delitvi zajtrka, ki ga je prevzela njegova gospa. Sedel je za mizo in kadil. Cigareta je bila tedaj najvišja valuta v taborišču. Za šestdeset cigaret si lahko rešil življenje...

Načrt je bil hitro gotov. Vzel sem metlo in šel na posel. Toda ne naravnost k Blumu. Šel sem prav v nasprotno smer. Stražnik v bunkerju me je opazoval, kam grem in je nalahko šel za menoj. Mislil sem si: za mene si pač še preneumen! Na straži je bil Unterscharführer Belinsky, renegat iz Šlezije, eden izmed najbolj pokvarjenih v taboriščni posadki. Ta človek, z belimi očmi in kot merjasec stršečimi lasmi, je z naslado mučil bunkerske jetnike, jih odbiral za krematorij in vodil v smrt. Krenil sem na konec hodnika in vstopil v celico SS-Brigadeführerja (brigadnega generala), ki je bil komaj teden dni med priporniki. To sem storil pač zato, ker mi je sledil Belinsky. Celica je bila prazna, ker je SS-ovska veličina prav tedaj bila na sprehodu. Začel sem baš čistiti, ko je vstopil Belinsky med vrata. Nasmehnil se je, gotovo prvič po svetem večeru, ko je bil do mrtvega pijan, in je dejal: "Dobro, le pazi, da vse v redu očistiš!" Posebno se ne bom potrudil, sem si mislil, saj ima SS-ovec ves dan čas in lahko sam vse spravi v primeren red. Videl sem pa, da je bilo zaupanje narejeno. Hitro sem na videz osnažil celico in jo že mahnil nazaj po hodniku. Belinsky se ni več zmenil zame. Ura je bila devet, stražarji pa so se menjali ob desetih. Šel sem v celico generala von Falkenhausena. Ležal je oblečen na postelji in ne da bi se premaknil dejal: "Hočeš li malo počistiti? Dobro, toda saj ne bi bilo treba." Bil sem hitro gotov in računajoč s časom sem vprašal: "Gospod general, ali naj operem Vašo skodelico?" "Operi, ako ravno hočeš, naj jo hudič vzame..." je odvrnil.

Odsel sem in korakajoč mimo petih celic vstopil v celico generala Halderja. "Dober dan, gospod generalni polkovnik!" "Dober dan, tovariš!" se je glasil odgovor. Stanko mu je že vse povedal, kdo da sem. "Vse sem že sam očistil, sedite nekoliko, da se malo pomeniva." "Belinsky je na straži na hodniku, pa mislim, da ne bi bilo dobro. Pogovarjala se bova, toda jaz se bom delal, kot da čistim," mu rečem. "Unterscharführer Belinsky! Da, vsi so Führerji: Führer, Reichsführer, Oberstgruppenführer, Obergruppenführer..." in tako je naštel vse SS-ovske šarže. Končno je dejal: "Zato je vse zavoženo." Spoštoval sem tega starega vojaka in mislim, da me je tudi on cenil. Ko sem se čez deset dni poslovil od njega, me je objel in oči so mu bile polne solz. Radi predvidenega načrta, ki sem ga hotel ostvariti to jutro, sem se poslovil in šel dalje po hodniku. Belinsky je stal pri kuhinji. Tam je bila velika ura, podobna onim na cestah ali železniških postajah. Bilo je deset minut do desetih. Šel sem v celico von Kallaya. Kadil je. (Stanko me je obvestil, da ima Kallay dva kovčka cigaret, cigar in tobaka. V resnici je vse to imel.) "Kakšna je situacija na fronti? Kaj je novega?" je začel še predno sem ga mogel pozdraviti. (Kallay, Horthy in Badoglio so se morali izprehajati v določenem času na posebnem dvorišču in se niso smeli družiti z ostalimi prominentnimi, niti so dobivali časopise, dočim je dr. Schuschnigg imel celo radio.) "Nič se ne bojte, vem kdo ste, povedal mi je Pavel." Na kratko sem mu pojasnil položaj. "Ali kadite?" "Hvala, ne kadim, toda imam prijatelje, ki kade," sem odvrnil in mislil na Novaka in Mito. Dal mi je štiri debele cigare. Lepo sem se mu zahvalil, se poslovil in odšel da lje po hodniku. Belinskega ni bilo več. Stražo je prevzel Unterscharführer Hinterlechner, slušatelj konzervatorija, ki je izgubil levo roko na ruski fronti. Ta plavi, vitki bavarski fant je tudi v SS-ovski uniformi ohranil človeško sr-

ce. Pomagal je pripornikom, če je le mogel. Celo priporniška pisma je skrivaj nosil v mesto na pošto in delal vse mogoče usluge. Pomislil sem, zdaj je prišel moj čas.

"ZMAGATI MORA RAZUM"

Vrnil sem se najprej v kuhinjo, če bi me tam kaj potrebovali. Bila je prazna, ker sta odšla Pavel in Stanko po svojih opravkih. Šel sem na nasprotni konec hodnika. Tam je Leon Blum imel dve celici, ki sta bili združeni z med celičnimi vrati. V teh celicah sta do novembra 1944 stanovala srbski patrijarh Gavriilo in žički škof dr. Nikolaj Velimirovič. Vrata so bila malo priprta. Potrkam. "Prosim," je bil odgovor po nemško. Vstopil sem, pozdravil in vprašal, če smem očistiti celico. "Vi niste Nемеc," je dejal Blum s sigurnim glasom. "Ne, Jugoslovan sem, Slovenec iz ljubljanske okolice." "Pa kako ste prišli semkaj?" Pojasnil sem mu na kratko vse, kar se je zgodilo z menoj. On je tolmačil svoji gospe, ki ni znala nemški. "Jugoslovan! Saj mi smo vendar stari prijatelji in zavezniki. Zasedujem v časopisih dogodke v Jugoslaviji, kolikor se morejo razvideti iz nemških listov. Tito je gotovo komunist, toda izgleda, da njegovi pristaši niso vsi komunisti. Samo vodstvo je komunistično." - "Tako je, gospod predsednik," sem odgovoril. - "Nesreča je, da so Tito in komunisti v vodstvu, oni bodo izigrali vse ostale. Mislim, da je temu dosti kriva reakcija na predvojno stanje. Pri vas je šel kralj Aleksander vse preveč na desno. Grešili smo tudi mi, toda v nasprotnem smislu. Vse to se je nad nami maščevalo in je veliko pripomoglo, da nas je tako lahko pregazil Hitlerjev uničevalni stroj. Toda vidite, tudi temu je prišel konec! Mislim, še kaka dva tedna!" - Odgovoril sem mu: "Topovsko streljanje je blizu, skoro bomo čuli tudi strojnice." - Nadaljeval je: "Kaj bo nastalo po vojni? Sedanji zavezniki so se pač sporazumeli, dokler traja Hitlerjeva nevarnost. Po vojni bo sporazum med komunizmom in zapadnimi demokratičnimi silami nemogoč. Kako se bo pač svet uredil...?!" Stari predsednik je nekoliko počakal, kakor bi razmišljal, nato pa je nadaljeval: "Sporazum med Vzhodom in Zapadom je izključen. Zlasti je nemogoče iskreno sodelovanje med komunističnim svetom in Združenimi Državami Amerike. Ravnotežje Evrope je zrušeno. V svetu se čuti potreba po nečem novem, kar bi človeku vrnilo njegovo dostojanstvo, kar bi ga dvignilo, saj se je ponižal na stopnjo zveri. Dvigniti se more le svoboden človek. Zato mora biti prva povojna naloga vodnikov sveta, da se človeku vrne svoboda. Potem bo treba rešiti najtežje vprašanje, kako naj se potegnejo meje med pravicami in interesi družbe ter pravicami in interesi posameznika, ali še bolje, najti stične točke teh medsebojnih interesov in pravic. Vedite, svoboda se ne jamči samo z ustavami, zakoni, se ne izraža le v govorih politikov in v pesmih pesnikov. Svoboda se tudi - je! Upam, da me razumete. Ni le vprašanje politične svobode, ampak tudi gospodarske, to je pravice človeka do kruha, do dostojnega življenja. To je ravno tisto sporno področje, ki ga niso mogli rešiti vsi dosedanji politični sistemi. Najmanj pa je to vprašanje rešil komunizem. To je sistem državnega kapitalizma v rokah vladajoče klike, kateri morajo pod pritiskom najkrutejšega policijskega režima suženjsko služiti brezpravne množice. Zato bo po vojni nastalo zelo težko obdobje, v katerem se bosta izoblikovala dva nasprotna sistema: zapadni demokratični in vzhodni komunistični. Komunistični svet bo zedinjen pod pritiskom Sovjetske Zveze. Treba je, da se tudi zapadni svet zedini, treba je razuma! Evropa je opustošena, izgladovana, uničena! Sedanja tehnična sredstva in sedanji način življenja so napravili našo zemljo majhno. Francija je uničena, Italija prav tako, Nemčija bo vsak čas padla popolnoma razdejana. Anglija bo izšla obubožana iz te vojne, da o malih državah, ki so največ trpele zaradi vojne in revolucije niti ne govorim. Kaj naj pomeni ta razdvojeni zapadni svet proti novemu še strašnejšemu Hitlerju - Stalinu in njegovemu monolitnemu komunističnemu svetu, ako se med seboj ne pomiri in zedini?... Nič! Želim močno Francijo, ki bo nudila roko premaganemu nemškemu narodu, ki ga bodo prav gotovo vodili novi, pametni ljudje. (Mislim je predvsem na nemške socialne demokrate, ki so bili najmočnejše zastopani med priporniki koncentracijskih taborišč nemške narodnosti.) Zrušiti moramo ograjo nemškega šovinizma. V Evropi morajo pasti carinske, sploh vse gospodarske meje, to je državne meje v sedanjem smislu. Morajo se pretvoriti nekako na meje pokrajin, administrativnih področij. Ako nočemo postati berači, ki vsak dan trkajo na vrata Amerike za skorjo kruha, moramo ustvariti Evropsko Unijo. To je edina pot, ki nam more zagotoviti svobodo - politično in gospodarsko. Zmagati mora razum!" Tako je govoril Leon Blum v dahavskem bunkerju 14. aprila 1945.

Trpljenje in strahote nacističnega suženjstva niso napolnile njegove duše s strupenim odporom. Njegov veliki duh je bil visoko nad "revanšo". Pred njim je lebdela bodočnost Evrope, bodočnost celokupnega človeštva. Uvidel je zmote, ki so pripeljale Evropo na beraško palico in odprle vrata komunizmu. Kot velik človek je postavil te zmote v svetlost sonca resnice in jih obsodil s smelostjo borca. Ker je ljubil francoski narod, je tudi gojil človečanske misli za druge narode. Mislim je o boljši bodočnosti vseh evropskih narodov kot članov velike evropske družine, kjer naj bi bila zagotovljena varnost in lepša bodočnost tudi Franciji. V dneh grozote in lakote, ko je vsakemu stala pred očmi edinole skrb za golo življenje, je duh velikega Francoza že stal na čelu gibanja za Zedinjene evropske države, katera prvi častni predsednik je postal kasneje.

SELITEV

Bil sem še pod dojmom Blumovih besed, ko je prišel pome Stanko, da razdeliva kosilo. Poslovil sem se od njega in ga vprašal, s čim mu lahko še postrežem. Edino željo je izrazil, naj mu vsak večer napolnim termofofor s toplo vodo, kar sem seveda storil. Stanko je nekako slutil, kje sem ves čas in je skrbno pazil, da mi ne bi pretila kaka nevarnost.

Ni pa ostalo samo pri najinem prvem razgovoru. Odšel sem k njemu, kadarkoli se je nudila prilžnost. Blum je imel cigarete in vsakokrat mi jih je ponudil. Vedno sem se zahvalil, češ da ne kadim. Večkrat mi je bilo celo težko, da je imel samo on cigarete, ker mu nisem mogel ponuditi svojih. Sestrična, ki je živel v onem delu Slovenije, ki je bil okupiran po Nemcih, mi je lahko poslala vsak teden enokilogramski paketič. Bil je v glavnem prepečenec, toda v vsakem paketu je bila škatljica dvajset cigaret. Vedela je sicer, da ne kadim, toda vedela je tudi, kaj pomenijo v taborišču za nekatere cigarete. Delil sem jih po malem Stanku in svojim prijateljem, nekaj sem jih pa vedno imel za rezervo. Enkrat sem Blumu vendar dal eno cigaro, ki sem jo dobil od Kallaya. Poleg tega sem zbiral cigaretne ogorke, ki sem jih našel pri prominentnih in SS-ovcih. Iz Kallayevih cigar in ogorkov sem delal cigarete in jih razdeljeval raznim zaprtim po celicah.

Nekega dne se je nenadoma pojavil Obersturmführer Stiller in je v spremstvu Aronda obšel bunker. Šel je tudi skozi kuhinjo, vendar me ni opazil. Ni minula niti ura po njegovem obhodu in že se je med bunkerskimi stanovalci razširila vest: selitev.

Res je bilo že izdano povelje, da 23. aprila odide na pot v nepoznano smer prva polovica prominentnih pripornikov. Kmalu nato je bil objavljen seznam pripornikov, ki so bili vključeni v prvi transport. Med njimi sta bila tudi Novak in Mita ter Pavel kot šef kuhinje. Transport je vodil Stiller osebno. Zvedelo se je tudi, da čez tri dni odide drugi transport, v katerem bo druga polovica prominentnih. Zaskrbljenost je dosegla svoj višek. Slišali so se glasovi o likvidaciji. Vodijo nas na jug v planinske predele, kjer nas bodo v tajnosti pobili. Kar se tiče juga in planin je bilo resnica, toda likvidacija še ni bila predvidena. Za njo je prišlo Himmlerjevo povelje prekasno.

Arond je razumel moj položaj, zato me je poslal 23. aprila zjutraj z dvema zapornikoma, da razdelim hrano onim prominentnim pripornikom, ki so jih pred dvema dnevoma pripeljali iz Mauthausena in drugih taborišč. Bili so nameščeni v nekdanji ženski baraki, ki se je nahajala na zapadnem robu taborišča. Med temi priporniki, ki so tudi bili vključeni v prvi transport, je bilo kakih deset slovaških oficirjev, ki so bili osumljeni, da so podpirali partizane. Bili so v uniformah slovaške vojske. Tega dne sem prvič šel skozi vrata v zidu, ki je ločil bunker od taborišča, seveda še v spremstvu stražnika.

Ob eni je odšel transport. Okoli dveh sem se vrnil v bunker. Novaka, Mite in Pavla ni bilo več. Z odhodom Stillerja sem se počutil dokaj varnejšega. V kuhinji me je čakal Stanko in mi dejal z žalostnim glasom: "Čez tri dni odidem z Arondom jaz. Vi pa boste ostali tu, da pričakate Amerikance..."

Zvečer je prišel v kuhinjo Arond in odredil: "Zjutraj Vam (prvič, da mi je SS-ovec dejal 'Vi') bom dal tri može, ki morajo zbrati po bunkerju ves papir in ga sežgati v severnem delu dvorišča. Ker bo tu tudi pisarniški arhiv, ste mi osebno odgovorni, da niti košček ne ostane!"

Vedel sem, koliko je ura...

Te noči so topovi streljali že čisto blizu. Zjutraj je odrejena trojica čistila zapuščene celice in metala papir na ogenj, ki sem ga zažgal na severnem delu dvorišča. Dokler je gorel arhiv, je bil navzoč tudi Arond, potem pa sem ostal pri ognju sam. Po dvorišču so se sprehajali preostali prominentni priporniki, nekateri so pa sedeli na klopeh. Blum je prišel nalahko in sedel na bližnjo klopo. Začela sva pogovor, ne da bi se obrnila drug k drugemu. Vprašal me je: "Ali ostanete v taborišču?" Odgovoril sem: "Za sedaj je tako odrejeno." Dodal je: "Da, vi ostanete in boste prej osvobojeni kot mi." Pripomnil sem: "Kdo ve, kaj se bo z nami tukaj zgodilo." Nadaljeval je: "Mnogi so v skrbeh in pripovedujejo vse mogoče kombinacije, toda prepričan sem, da iz vsega tega ne bo nič. Ni več časa. Zver je v poslednjih tresljajih." - "Tudi moj razum mi tako pravi," sem dodal, dasi sem začutil, da me vendar prav pri srcu nekako zazebe pri vsem tem treznem računanju. - "Imam nalogo za Vas, ker sem prepričan, da jo boste izpolnili," je odvrnil. - "Prav gotovo, če le ostanem živ," je bil moj odgovor. - Začel je: "Vi dobro veste za vse osebe, ki so bile odpeljane in ki bodo poputritšnjem še odpeljane iz taborišča. Ko pridejo prvi zavezniki, jih obvestite, da so nas odpeljali v Franzensfeste (Fortezza) v južni Tirolski." - "Ne skrbite, zavezniki bodo imeli takoj v rokah se-

znam vseh odpeljanih prominentnih pripornikov in bodo o vsem obveščeni," sem odvrnil. - "Se bova še videla," je dejal in odšel proti skupini, ki je sedela na klopih poleg bunkerskega zidu. Istega dne sva se še parkrat videla, toda razgovor je bil nemogoč. Sledeči dan sem ga po večerji srečal na hodniku. Straže ni bilo. Vprašal me je, če bom po osvoboditvi šel takoj domov. Odgovoril sem mu, da zaradi položaja, ki je v zadnjem letu nastal v Jugoslaviji, ne nameravam oditi takoj domov. Svetoval mi je: "Počakajte, da se dvigne dim nad pogoriščem. Obiščite me v Parizu." Obljubil sem mu, da pridem v Pariz, toda prilike za to nisem imel nikoli.

POKOLJ PRI PATKIRCHENU

Sedem in dvajseti april je bil lep sončen dan. SS-ovci so potrgali svoje znake s kap in rokavov, da bi se tako izenačili z ostalimi vojaki. Eden izmed njih mi je dejal: "Dobro uredite bunker, čez nekaj dni bomo mi sedeli v teh celicah!" Delal sem se, kot da ga ne razumem.

Po kosilu so se prominentni priporniki zbrali na dvorišču. Prtljaga je bila že naložena na dveh tovornih avtomobilih, za kar je poskrbel Stanko. V bunker je prišel Arond z nekim starim Oberscharführerjem, ki ga še nikdar nisem videl. Pozneje so mi pripovedovali prijatelji, da je bil poveljnik delavcev, ki so delali na polju in v vrtovih okoli taborišča in da je dober človek. Minilo je kakih deset minut in Arond me je poklical v pisarno. Pokazal je na novega poveljnika in mi dejal: "To je novi poveljnik bunkerja. On ne ve, kje je kaka stvar. Vi ostanete v taborišču in mu pomagajte!" Novi poveljnik je samo dejal: "Vse bo še dobro," toda z lica sem mu mogel brati, da ni prepričan, da bo njegova "komanda" dočkala sledeči dan.

Arond je odšel na dvorišče in priporniška kolona se je začela počasi pomikati proti izhodu. Pustil sem novega poveljnika samega in odšel za Arondom, da bi se vsaj z očmi poslovil od odhajajočih. Edino to mi je uspelo, ker so že odhajali skozi vrata bunkerskega ozidja, ki so vodila v glavno taborišče. Prtljaga s Stankom in dvema SS-ovcema je odšla za njimi čez dve uri. V bunkerskih celicah je ostalo tri in sedemdeset pripornikov, od prominentnih pa edinole dr. Rascher, ki je bil še iste noči ustreljen.

V bunkerju razen novega poveljnika ni bilo nobenega SS-ovca več. Stari Oberscharführer se ni upal napraviti niti enega koraka po bunkerju sam. Moral sem ga spremljati. Ves prestrašen me je stalno spraševal, koliko Rusov je zaprtih po celicah in če bi utegnili priti ven. Pogostoma je stopil k oknu, da vidi, če so straže še na taboriščnih stolpih. Opazil je, da je SS-ovsko stražo zamenjal "Volkssturm". To ga je vznemirilo in dejal je: "Moram neprestano gledati, ker se lahko zgodi, da me puste samega tu..."

Selitev se ni vršila le iz bunkerja. Že dva dni se je zlasti ponoči slišal nemir, ki je prihajal iz smeri glavnega taborišča. Tam se je vršila obširna evakuacija pripornikov. V noči 26. aprila so v smeri Starenberskega jezera odvedli transport, ki je štel 7000 mož, v glavnem Rusov in Nemcev. Spotoma je bilo transportu priključenih iz dahavskih pomožnih taborišč Precifixa, Allacha in drugih okoli 8000 pripornikov. Ta kolona petnajsttisoč ljudi je peščila nad 80 kilometrov in mnogi so omagali. Po osvoboditvi, ko so se nekateri preživeli vrnili v dahavsko taborišče, smo zvedeli žalostno usodo večine onih, ki so bili v tej koloni. Vse, ki so od oslabelosti spotoma popadali, so SS-ovci na mestu postrelili in njih trupla pustili ležati v obcestnih jarkih. V okolico Patkirchena je prišlo le nekaj nad 5000 trpinov. Tu so jih SS-ovci zaprli v mal z bodečo žico ograjen prostor in jih začeli pobijati s strojnimi. Pobili so jih že nad en tisoč, ko je prihitela ameriška oklopna kolona ter osvobodila okoli štiri tisoč preživelih pripornikov. SS-ovci, ki so spremljali to kolono in izvajali grozodejstva nad priporniki, so bili na licu mesta postreljeni. Tudi teh enajst tisoč mučencev, ki so ob samem svitu zarje svobode bili pobiti na tako zverinski način, uradna dahavska statistika nikjer ne navaja...

BUNKER JE PRAZEN

Skozi vso noč se je poleg močnega topovskega streljanja iz daljine že slišalo drdranje strojníc. Zjutraj, 28. aprila, ko se je poveljnik vrnil iz taboriščnega štaba, kjer so se zadnji SS-ovci pripravljali na odhod, je odredil, da naj podremo prezide v onih dveh jecah, ki sta bili preurejeni v mučilnice "Stehbunkerje". Za to opravilo je spustil iz celic šest pripornikov. Delo je bilo do kosila opravljeno in sledovi mučilnic uničeni. Kmalu po kosilu je prišel v bunker komandant priporniškega taborišča (Lageroffizier) Hauptmann Ruprecht. (Ni bil SS-ovec, toda še hujski pesjan.) Ko me je zagledal v bližini poveljnika, je izbuljil oči, kot da sem se vrnil z onega sveta. Dejal je ves začuden: "Kaj si še vedno tu?" Bilo mi je jasno, da so me pozabili pospraviti. Sedaj je bilo prepozno. Notranji red in varnost je že prevzel taboriščni mednarodni odbor. Pozabili so likvidirati celo ruskega narednika, ki je pred par tedni nekje na deželi zaklal gestapovca in so ga prignali na likvidacijo v dahavski bunker. Imel je ves čas lisice na rokah. Še to popoldne so mu jih sneli, kakor še nekaterim pripornikom, ki so tudi v celici bili vklenjeni.

Ruprecht je odredil, da se bunker izprazni. Kmalu nato mi je poveljnik bunkerja dal ključ od celic. Odprl sem po vrsti vsa vrata celic, ki se za nami niso nikoli več zaprla...

Vsak je hitro pobral svoje borno imetje in že smo bili na bunkerskem dvorišču. Velika železna vrata v ozidju, ki je delilo bunker od taborišča, so bila odprta. Pri vratih je stal - policaj, taboriščni pripornik z belim trakom okoli rokava. Krenili smo v taborišče. Sredi zborišča nas je pričakovalo nekoliko pripornikov - pisarjev taboriščne uprave, ki so nas razporedili po blokih. Ruprecht je odhajal skozi glavna taboriščna vrata. Na taboriščnem stolpu nad glavnimi vrati je visela velika bela zastava. Pokril sem angleško vojaško čepico, ki mi jo je dal podpolkovnik McGrath in krenil na šestnajsti blok, kjer je bilo največ Slovencev...

Na bloku sem sestavil seznam prominentnih pripornikov in napisal kratko poročilo, ki ga je prestavil v angleščino prijatelj kapetan Dušan Marić in oddal prvemu ameriškemu poveljniku takoj po prihodu ameriških vojakov v taborišče. Stanka so že na poti osvobodili ameriški vojaki in se je že 30. aprila zjutraj vrnil v taborišče. Nekaj dni kasneje je radio javil, da so ameriške čete pri Innsbrucku na Tirolskem osvobodile večje število ujetnikov, ki so bili odpljeni iz dahavskega bunkerja. Med njimi ni bilo imen Leona Bluma in dr. Schuschnigga. Bal sem se najhujšega. Šele 16. maja je radio razglasil, da so visoko v planinah v okolici Toblacha na Vzhodnem Tirolskem našli Bluma in Schuschnigga. SS-ovci so ju oddvojili od ostalih ter odvedli proti vzhodu. Izpolnilo se je Blumovo prerokovanje: "Ničesar se ne bo zgodilo!" Prominentni so bili rešeni. Žal njegovo prerokovanje ni veljalo za onih enajst tisoč nesrečnežev, ki jih je nacistična zver v svojih zadnjih drhtljajih pobila v okolici Starenberškega jezera.

Dušan Svetlič:

'Na braniku za sokolske ideale'

Pod tem naslovom je sredi septembra tega leta izšla v založbi SLOVENSKE PRAVDE v Londonu velezanimiva, šestdeset strani obsegajoča knjiga, ki jo je spisal inž. Ladislav Bevc, zadnji starosta Sokola I, Ljubljana-Tabor.

Jugoslovansko Sokolstvo, posebno njegov slovenski del, je s tem delom dobil verodostojen in podroben vpogled v zahrbtno in podlo delovanje sokolskih izdajalcev - prikritih komunistov. Napisal ga je človek, ki je bil v središču borbe proti komunističnemu rovarjenju v Sokolu.

Ko je vojna vihra grozila vzhodnemu delu Evrope (1938-1940) in ko se je bližala državna tragedija Jugoslavije, je bila uprava Sokola I na Taboru prisiljena voditi pod nezaslišanim terorjem nad pol leta trajajočo disciplinsko razpravo proti tem ljudem, katere je končno izključila. Teror je bil tolikšen, da je skoro onemogočal kakršnokoli redno delovanje društva. Po izključitvi rovarjev pa se je delovanje društva takoj spet normaliziralo.

Tekom vojne so se na čelu komunistične Osvobodilne fronte pojavili prav ti izključeni sokolski efialti, ki so se izdajali za Sokole in vodili nesramno gonjo proti "Sokolskemu vojnemu svetu" in "Sokolski legiji". Tudi po vojni so zavzeli vodilne položaje v komunističnem režimu.

Takoj po osvoboditvi so sklicali na Taboru zborovanje, na katerem so razpustili Sokola in ustanovili "Partizana". Za nacisti in fašisti so tako postali tretja teroristična organizacija, ki je ukinila delovanje Sokola.

Pisatelj opisuje v svoji knjigi tudi delovanje "Sokolskega vojnega sveta" in "Sokolske legije" med okupacijo. Na žalost pa mu previdnost preprečuje, da bi navedel tudi vsa imena, ki bi napravila knjigo še zanimivejšo.

Knjiga je važen prispevek k zgodovini jugoslovanskega Sokolstva, saj so v njej dokumentarno opisani dogodki, ki doslej še niso prišli v javnost. Priporočam jo vsem Sokolom in Sokolicam, kot tudi onim, ki se zanimajo za odporniško gibanje proti okupatorju in komunizmu v domovini med zadnjo vojno.

Op. Ur.: G. Dušan Svetlič je bil član Sokola I, Ljubljana-Tabor.

KRONIKA

- Na občnem zboru "Narodnega sveta koroških Slovencev" je bil ponovno izvoljen za predsednika dr. Valentin Inzko, za tajnika pa dr. Reginald Vospersnik.

- V Chicagu je umrl ing. Vladimir Remec, nekdanji tovarnar upognjenega pohoštva na Duplicí pri Kamniku. Bil je poslednji živeči član prve slovenske vlade v prvi Jugoslaviji. Kasneje se je umaknil iz političnega življenja in se posvetil industriji, kjer je pokazal vso svojo sposobnost.

- V Ljubljani je umrl Anton Vodnik, verjetno najpomembnejši predstavnik slovenske ekspresionistične poezije. Star je bil 64 let.

- V Ciceru, ZDA, je izšla prva številka "Sokolskega vestnika".

- V goriškem "Katoliškem Glasu" sta se spoprijela g. Ivan Avsenek, znani slovenski gospodarstvenik, in g. Franc Jeza, zagovornik neodvisne Slovenije, ter razpravljala o "Načelu samoodločbe" v zvezi s slovenskim narodom. Nudila sta mnogo argumentov, toda kljub temu nista docela prepričala.

Od meseca do meseca:

Koncem septembra je bil Tito na obisku v Bolgariji, kjer ga je navdušilo socialistično kmetijstvo, kjer je vsa zemlja podružabljena in so vsi kmetje v zadrugah. Potoval je do Varne in si spotoma ogledal nekaj mest in občudoval industrijske gigante. O gigantskih stroških in izgubah ga javno niso poučili. Prav tako niso omenjali sovrastva iz Stalinovih časov ter bolgarskih zahtev po Makedoniji. Ob vrnitvi v Beograd je Tito dejal, da morajo skupaj z Bolgari zatreti "pojave, ki bi utegnili vzbujati nezaupanje in strasti iz preteklosti, tako npr. ko nekateri zgodovinarji kroje in tolmačijo zgodovino naših narodov po svoji volji." Dan pred povratkom se je Tito prehladil, tako da so ga zdravniki poslali v posteljo in nato na "klimatsko zdravljenje" na Brione. Zato ni mogel sprejeti indijskega predsednika, ko je prišel na obisk, a obiska Gomulke in Modibo Keite iz Malija sta bila odložena.

Poslednje pastirsko pismo jugoslovanskih katoliških škofov je zaradi poglavja "O svobodi kristjana" razjezilo komunistične oblastnike, pa so - ob odsotnosti škofov, ki se nahajajo v Rimu - klicali na odgovor generalne vikarje škofij.

Sredi oktobra je v Gradcu zasedal osrednji odbor Federalistične unije evropskih manjšin, ki je razpravljala o manjšinskem pravu ter o vprašanih, ki zadevajo prihodnji manjšinski kongres, ki naj bi bil prihodnje leto verjetno v Trstu.

V Ženevi se vršijo pogajanja za sprejem Jugoslavije v GATT kot stalnega člana. Titov režim smatra, da je z uvedbo ekonomske reforme izpolnil vse pogoje za tako članstvo, kakor tudi, da se je kvalificiral za vključitev v "Kennedyjevo rundo" o tarifah. Istočasno je Jugoslavija zaprosila tudi EFTA (Svobodno trgovinsko zono, ki jo sestavljajo zahodne evropske dežele, ki niso v Skupnem trgu), da bi jo sprejeli kot pridruženega člana.

Poznani so sedaj tudi rezultati mrzličnih obiskov jugoslovanskih delegacij zahodnim kapitalističnim deželam v zvezi z odlaganjem odplačil jugoslovanskih dolgov, ki so se nabirali v dobi socialističnega eksperimentiranja v gospodarstvu. Vsi so na odložitev pristali, ker niso imeli drugega izhoda. Obenem pa se vrše pogajanja z Italijo in Francijo za nova posojila, s katerimi bi Jugoslavija mogla odplačati obveznosti tem državam za letošnje in prihodnje leto. Nato bodo potrebna nova posojila za kritje obveznosti leta 1967 in 1968. Z drugimi besedami, vsa posojila, ki jih Jugoslavija utegne dobiti v naslednjih letih, bodo šla več ali manj izključno na račun izplačila mamotskih dolgov iz preteklosti.

GOSPODARSTVO: Po uvedbi gospodarske reforme je prišlo, kot je bilo pričakovati, do "začasne" brezposelnosti. Po podatkih zavoda SRS za statistiko, se je število oseb, ki iščejo zaposlitev v Sloveniji, zmanjšalo od

8.688 v januarju na 7.467 v juliju, nato pa zvečalo v juliju na 7.839 in v avgustu na 8.392. V septembru in oktobru se je stanje še bolj poslabšalo, toda uradnih številka zaenkrat še ni. Jugoslovanska televizija je v oktobru poročala, da je samo v Zagrebu okrog 11.000 nezaposlenih. Jugoslovani, ki so z rednimi potnimi listi prišli na Švedsko, da si tam poiščejo delo, govorijo, da je doma vsaj 200.000 ljudi ob delo. Kot poroča DELO 23. oktobra, računajo, da dela v Avstriji kakih 6.000 Prekmurcev. Od tega števila je murskosoboški urad za zaposlevalne posredovalne odhode samo kakim 4.500, medtem ko so ostali odšli "na črno", ker jim je bil odhod odklonjen.

Pri vsem tem ne gre toliko za to, da so bili mnogi odpušteni, pač pa za to, da podjetja ne zaposlujejo novih delavcev, kar v večini primerov pomeni, da so najbolj prizadeti mladi ljudje in oni, ki so nekvalificirani. Septembra je prišlo v Avstrijo kar 600 Jugoslovancev, ki so zaprosili za azil. Od teh so jih okrog 200 vrnilo, polovico "prostovoljno".

Komisija CK Zveze komunistov Jugoslavije je tri dni razpravljala o poljedelstvu in ugotovila, da bi bilo "sko dljivo", ako bi se zanašali na to, da bodo privatni kmetje prispevali k zvišanju kmetijske proizvodnje, čeprav privatne kmetije še vedno zavzemajo 87% vse obdelane zemlje in dajejo 76% celotne kmetijske proizvodnje. Te kmetije so enostavno premajhne, da bi mogle dvigniti proizvodnjo. CK je tudi ugotovil, da so ideje o povečani socializaciji privatnih kmetij z administrativnimi merami "nesprejemljive". Pač pa se bo nadaljevalo s kooperacijo med kmeti in zadrugami. Kljub vsem tem ugotovitvam in zagotovitvam, pa je odbor zveznega zbora zvezne skupščine za poljedelstvo razpravljala o načrtu po katerem bi povečevali družbena posestva letno za kakih 25.000 ha in to z "nakupom" zemlje - "najbolj rodovitne vrste". Obenem pa vztrajajo pri omejitvi privatnih kmetij na 10 hektarjev zemlje - kakršnekoli že.

Jugoslovanske železnice so zaradi varnosti 2. oktobra ukinile 56 vlakov, ki so vozili z lesenimi vagoni, od teh 19 z ljubljanskega področja. Ker so ti vlaki vozili predvsem delavce in dijake, so ti sedaj prisiljeni hoditi na delo z avtobusi, ki so ali pa niso. V prometu pa je kljub temu še vedno 339 vlakov z lesenimi kompozicijami. K temu naj še dodam, da je po široki "samoupravni" decentralizaciji prišlo sedaj ponovno do združevanja, tako da obstojajo znova enotna republiška železniško-transportna podjetja.

Zaradi pritiska javnega mnenja se nadaljujejo priprave za zgraditev nove ljubljanske bolnice. Objavili so njen načrt, ki predvideva stavbo dolgo 130 m in visoko 7 etaž nad pritličjem in kletmi v dveh nadstropjih. Stroške cenijo na blizu 20 milijard, ki jih pa trenutno ne vedo kje dobiti, čeprav predstavlja ta vsota komaj 8% lanskim investicij, ki so znašale 271 milijard.

IVAN STANIČ

Pisma uredniku

VESNINA PISMA (KT 313):

G.urednik! - Menda je bilo okrog pol štirih zjutraj tistega 29. junija 1944, ko so se za menoj zaprla vrata celice št. 147 v gestapovskih zaporih v Ljubljani. Čeprav sem bil takrat že veteran partizanske odisejade, italijan skih zaporov in taborišča na Rabu, sem se znašel v stisnjeni celici s precej morečimi občutki. S hvaležnostjo sem sprejel povabilo in nasvet nesrečneža, ki se je ob mojem prihodu dvignil s slamnjache in v katerem sem po prvem zaprepaščenju spoznal g. Doretta Matula, dirigenta "Ljubljanskega Zvona", naj se kar uležem in spočijem za naslednje dni.

Teško mi je danes po več kot dvajsetih letih reči, kdaj me je Vesna prvič poklicala iz sosednje celice. Vse kakor pa se mi je takrat odvil velik kamen od srca, saj me je za čuda točno obvestila o položaju naše ilegale znotraj in zunaj proslulih zaporov.

Vesni se imam zahvaliti, da so moji starši izvedeli po drobnosti o našem položaju, o zaslišanjih, potrebah in sploh za vso zvezo z zunanjim svetom. V dobi treh mesecev v gestapovskih zaporih sva govorila skozi steno dvakrat ali trikrat na dan. Mislim, da sva se v tem času dodobra spoznala, saj sva kramljala in razpravljala o vseh mogočih stvareh od glasbe preko politike, poteka vojne, študija, do bolj domačih zadev kot ožja družina, sorodniki in prijatelji.

Vedno sem občudoval Vesnino podjetnost in zaupanje v končno zmago. Prav dobro se spominjam, ko je odšla na transport skupaj s prvo skupino. Imela je le toliko časa, da me je obvestila o odhodu in že so se za njo zaprla težka železna vrata na našem nadstropju. Z Doretom Matulom sva bila nadvse presenečena, ko so jo po nekaj urah pripeljali nazaj. V kratkem je po naši obveščevalni službi iz celice v celico sporočila "urbi et orbi", kdo vse je bil odpeljan, o visoki morali vseh internirancev, o svojem snidenju z bratom in osebnimi prijatelji. Imel sem občutek, da si je nadvse želela biti z njimi...

23. septembra zjutraj so tudi mene odpeljali iz celice na dolgo pot. Ker sem bil o odhodu en dan prej obveščen, sem za na pot od Vesne dobil še celo vrsto materinskih nasvetov. Posebno ji bom vedno hvaležen za nasvet, da se pridružim Matiji, ker bova v vsem vedno soglašala in si medsebojno pomagala. Čeprav se nisva prej nikdar videla, mi je bil Matija od tistega dne naprej pravi vodnik, svetovalec in nadvse zvest prijatelj skozi vso internacijo skoraj do zadnjih dni vojne, ko sem poslednjič za pustil Maribor in se sam skušal prebiti nazaj v Ljubljano.

Bojim se misliti na Vesnino zadnje ure, na njeno trpljenje, ko je povsem zapuščena umirala nekje v Nemčiji. Upam, da je v tistih zadnjih urah in trenutkih imela ob sebi kakšno blago dušo, ki jo je podpirala, spodbujala in tolažila v njenem zadnjem boju... METOD MILAČ

KAKANJSKA TRAGEDIJA IN PREISKAVA:

G.urednik! - Imam vtis, da Vaš kakanjski uvodnik (KT 317) pretirava, ko vprašuje, kje je "polna resnica". Kaj hoče uvodnik s tem reči? Meni ni jasno. Ni pa dvoma, da vsi navedeni faktorji predstavljajo povzročitelje nesreče. Močno dvomim, da je bilo kdo med živimi, ki bi točno vedel, kaj je povzročilo eksplozijo - električna diesel lokomotiva ali žveplenka, kajti oni, ki je recimo uporabil žveplenko, kakor tudi oni, ki ga je videl, da jo je uporabil - nista med živimi, da bi pričala. Iz lastne izkušnje pod zemljo vem, da je eksplozija jo v področju, kjer se nabira metan preko mere, lahko povzročiti tudi s krampom, ako udari po kamnu namesto po premoğu, pa se zabliska. Zato je ventilacija življenjsko važna. Po mojem mnenju je krivda ne toliko v tem, ali je kdo imel v žepu žveplenko, niti ne, ali je žveplenko uporabil, kot v tem, da so odgovorni funkcionarji rudnika dovolili zbiranje metana preko normalne količine, da so za to vedeli in da niso ničesar ukrenili za njegovo odstranitev - tj. za pravilno funkcioniranje ventilacije, ki v Kaknju že dlje časa ni delovala, kot bi morala.

Slovenski rudar.

(Poudarek na našem uvodniku je bil, da je izid kake preiskave vedno podvržen sumničanju, ako ta ni bila javna. Če gre za totalitarni režim, je tem več vzroka za sumničenje. Brez ozira na to, če upoštevamo poročilo domovinskega sodelavca ali ne. Angleži pravijo, da pravi ne sme biti samo zadoščeno, ampak da morajo ljudje tudi videti, da ji je bilo zadoščeno. Ur.)

Prejeli smo in zahvalimo:

- Ilija Jukić: "Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda", London 1965. Cena \$6.00 odn. 30/-.
- "Zemljače", za "turiste" iz Jugoslavije. Izdanje "Jugoslovena" na Švedskem.
- "Janez Evangelist Krek", dvoštevka Družabne pravde, Buenos Aires 1965, ob stoletnici Krekovega rojstva.

Nove knjige:

Končno je izšla dolgo napovedana knjiga Ilije Jukića, b.pomočnika za zunanje zadeve v jugoslovanskih vladah, pod naslovom "Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda". Zajetno delo 260 strani velikega formata vsebuje brez dvoma dinamit, ki bo še dolgo hranil in izzival jugoslovansko emigracijo.

"Studia Slovenica", ki v angleščini objavlja znanstvene razprave, ki zadevajo Slovence in slovensko zemljo, je izdala 280 strani obsegajočo študijo Toussainta Hočvarja "The Structure of the Slovenian Economy". Knjiga je v prodaji na P.O.Box 232, New York 32, NY, USA. Cena: \$5 broširano, \$7 vezano.

Državna založba Slovenije je izdala pesmi sodobnih sovjetskih pesnikov Vinokurova, Jevtušenka, Roždestvenskega in Voznesenskega v prevodu Toneta Pavčka.

Založba Slovenske Pravde

76 Graeme Road
ENFIELD, Middx.
England

ima na prodaj samo še nekaj izvodov politično - zgodovinskih razprav pok. Frana Erjavca.

- NASTANEK SLOVENSКИH POLITIČNIH STRANK (1 izvod)
- IZ BOJEV ZA SLOVENSКО AVTONOMIJO (2 izvoda + 2 defektna)
- SLOVENCИ NA MIROVNI KONFERENCI (6 izvodov)

Cena izvodu, s poštnino, je 3/6 oz. 50 centov. Po isti ceni je na prodaj tudi zelo omejeno število S. L. Andreetove razprave, v odtisu iz Klica Triglava, "ŠTEVILC SLOVENCEV". Pravitako še nekaj izvodov, v srbohrvaščini, Farkaševga "LIKA DEMOKRATIJE" (izdanje pariškega 'Savremenika'.)

KDOR PREJ PRIDE, TA PREJ MELJE...

Izšli so Spomini sokolskega veterana ing. Ladislava Bevca

"NA BRANIKU ZA SOKOLSKE IDEALE"

"..Delo podaja marsikaj, kar dosedaj ni bilo znano v toliki meri in je le obžalovati, da avtor ni obsega pomnožil, ker bi s tem zgodovinopisju gotovo še bolj koristil."
(Glas Slov. Kulturne Akcije)

Cena izvodu - s poštnino vred:

V Angliji 5/-, V Avstraliji 6/3, v Franciji NF 3.50,
v Nemčiji DM 3.00, v Italiji 450.-, v Avstriji Sch 18.-
v Ameriki in drugod: \$ 1.25 (brez poštnine \$ 1.00)

SPOMINI so na prodaj pri sledečih:

- Založba Slovenske Pravde, 76 Graeme Road, Enfield, Middx. England
- Mrs Pavla Miladinović, 12 Oxford Road, Ingleburn, NSW, Avstralija
- Ivan Drčar, 2429 S. 56 Ct., Cicero, Ill., 60650 - USA
- Dušan Svetlič, 1523 South 7th Street, Milwaukee, Wis. 53204 USA
- Francisco Holy, Julian Alvarez 2565, Buenos Aires, Argentina
- France Vadnal, 1 Rue du Printemps, Le Pecq (S. & O.) Francija

KLIC TRIGLAVA

Uredništvo: 76 GRAEME ROAD ENFIELD MIDDX Tel.: ENFIELD 5097

Uprava: BM / TRIGLAV LONDON W.C.I.

KLIC TRIGLAVA je politično neodvisen list, ki izhaja enkrat na mesec. Izdaja ga **SLOVENSKA PRAVDA**, združenje svobodnih in demokratičnih Slovencev. Njeno mnenje predstavljajo le članki, ki so podpisani od izvršnega odbora. Urejuje Dušan Pleničar.

Enoletna naročnina:

Anglija:	1.4.0	Finska:	10.-	Nemčija:	13.-
Argentina:	500.- (1100.-)	Francija:	12.-	Švedska:	15.-
Avstralija:	1.10.0 (£A 3)	Italija:	2000.-	Urugvaj:	50.- (110.-)
Avstrija:	40.-	Kanada:	3.50 (\$ 7.00)	U.S.A.:	3.50 (\$ 7.00)

Naročnina za letalsko dostavo je navedena v oklepajih.

Poverjeniki:

Avstralija: Pavla Miladinović, 12 Oxford Road, Ingleburn, N.S.W.

Italija: Saša Rudolf, Via Verniellis 24, Trieste 316

Južna Amerika: Boris Kresnik, 1346 Calle Mariano Acosta, Mar del Plata

Buenos Aires z okolico: Franc Oblak, Mendoza 5663, Buenos Aires

Sev. Amerika: Tine Kremžar, 11047 - 110 St., Edmonton, Alta., Kanada

Skandinavija: Jože Rozman, Ristolantie 3 A 8, Helsinki, Finska